DE GHERE BEKE, DE RIPS EN DE KNOLLENBIJTER

door Drs. H.J.M. Thiadens

In de "Paelbrief" van 1326 wordt de Beek (kasteel-rips) genoemd: Ghere Beke (1). Wat betekent hier "Ghere"? Dit Ghere moet ons toch iets naders omtrent deze Beek mededelen. Het werkwoord geren betekent: het telkens of aanhoudend rennen; een schuine of scheve richting hebben; begeren. Nemen we de eerste betekenis hier genoemd nl. het telkens aanhoudend rennen dan zou het denkbaar zijn, dat Ghere gebruikt is om aan te geven,dat deze Beek voortdurend zichtbaar met grote snelheid water afvoerde.
Na het passeren van de Holen Weg verandert de richting van de Beek van NW-ZO naar NO-ZW. De Beek gaat dus met een rechte hoek naar het zuidwesten. Op het kaartje "Breuken langs de flank van de Peelhorst tussen Gemert en Liessel"(2) blijkt de Beek gaande in ZW-richting een drietal breuken te passeren, waaronder de Peelrandbreuk en de zogenaamde Veghel-storing.
Kortom het loodrecht snijden van deze breuken met een richting NW-ZO wijst op een toename van de snelheid van het water van dit deel van de westflank van de Peelhorst. Met "Ghere" kan dus bedoeld zijn de snelheid van het afstromende water aan te duiden.
De beken op de westflank van de Peelhorst zigzaggen. Steeds zijn er gedeelten, die loodrecht heenbreken door de breuken en gedeelten, die evenwijdig lopen aan de breuken. Met Ghere kan dus ook aangeduid worden, dat de Beek een zigzag verloop heeft.Immers geren=gieren in de betekenis van heen- en weerzwaaien, schommelen.
Tussen de Mortelse Kapel en bovengenoemde Holen Weg is de richting van de Beek ZO-NW, vandaar tot Goorswinkel NO-ZW en stroomafwaarts van Goorswinkel (maar dan de Rips geheten)

De "Ghere Beke", dat is de (kasteel)-Rips, trad in vroeger jaren regelmatig buiten haar oevers, zoals hier op Kieboom/Stroom in 1938 (links Jan van Eupen, rechts Adriaan van Roy).

weer ZO-NW. Ook de Haageik-Rips gaat door breuken en zigzagt. Telkens aanhoudend rennen kan slaan op die trajecten waar het water loodrecht door de breukranden stroomt. Bij iedere passage van een trede is er een toename van de snelheid van het water.
Mogelijk komt in Ghere het totale gedrag van de Beek tot uiting dus zowel het zwenken (zigzaggen) als het plaatselijk snelle stromen bij Kieboom.

Een geografische verklaring van de waternaam "De Rips".

Volgens F.Smulders en Dr.H.Knippenberg zou de naam "De Rips" vergeleken moeten worden met b.v. "De Rosep", die van Moergestel in de richting van Haaren stroomt. Het is een stroomnaam waarin het oude "apa" (=water) voor komt (3).
De gebruikte schrijfwijzen in het verleden waren:
Roispe (1326), Rops (1486), Roeyspe (1502), Royspe (1516),

Ruespe (1535), Roepsche (1538), Ripse (1559), Ruyps (1564), Rups (1639), Rips (1670).

In het etymologisch woordenboek van Dr. J.de Vries vindt men bij "rups" : vgl. daarnaast dial. rips, met s gevormd uit woorden als mnl.,mnd. rûpe, ohd. rûpa. De laatste vormen kan men het best verbinden met osaks. rôpian, ohd. roufen, got raupian "plukken,rukken"; dan werd het hier dus genoemd naar het afknabbelen van de bladeren (4).
In Van Dale, 1950, staat bij "ruip": gewestelijk voor rups en bij het werkwoord "ropen" roopte, heeft geroopt. Zuidn. uittrekken, met de hand plukken.

In het Bredaas dialect verandert de sp in ps bv. geps i.p.v. gesp en weps i.p.v. wesp. Willen we ook hier rekening houden met omzettingen van ps in sp en omgekeerd dan hebben de verschillende schrijfwijzen van De Rips mijns inziens te maken met het begrip "plukken, rukken, uittrekken". Zoals de rups als dier genoemd is naar het afknabbelen van de bladeren, zo zal de rivier de Rips ook aan het land geknabbeld en geplukt hebben d.w.z. al kronkelend en meanderend werden de buitenbochten vergroot, waarna door de ondergraving van het water instortingen plaats hadden waardoor landverlies optrad en nog optreedt. Dus door de laterale erosie van de rivier werden stukken land erlangs eigenlijk weggeplukt. Ook de (kasteel)-Rips, voorheen de Beek en in 1326 nog Ghere Beek werd tenslotte met de naam "de Rips" aangeduid.Een foto van deze rivier omtrent de "Rooy Hoef" vindt men in het artikel van Ad Otten (Gemerts Heem 1980, p. 118). Duidelijk zien we op de foto deze rivier door het landschap kronkelen en hiermee als het ware stukken land wegknabbelen.

De veldnaam "Knollenbijter".

Enige percelen langs de Rips in de Kampen, dus na de samenvloeiing van beide riviertjes "Rips" worden aangeduid met de naam "Knollenbijter". In 1564 is er reeds sprake van "een beempt in den Cnollenbijter aan de Rupse" (5).

Dr. J. de Vries schrijft bij knol: "evenals mhd. knolle "aardkluit", klomp, lomperd, onoors knollr, oeng. cnoll "heuveltop" (6).

Zoals hiervoor werd aangetoond, dankt de Rips zijn naam ver-

moedelijk aan zijn gedrag; door te kronkelen en te meanderen vind er afkalving plaats. Zoals de rups als diertje zijn naam dankt aan het afknabbelen van bladeren, zo dankt de Rips of de Rupse of de Roisp zijn naam aan het afknabbelen van het land ernaast.
Enige percelen langs de Rips werden in 1564 aangeduid met de naam "Cnollenbijter" en nu nog met de naam "Knollenbijter". Een beemd is geen plaats om knollen te verbouwen. Cnollenbijter als naam slaat mijns inziens op de Rupse (Ripse), die daar plaatselijk land meenam (knolle=aardkluit en bijter=eter). In de naam Cnollenbijter gelegen aan de Rips kan dus het gedrag van deze rivier tot uitdrukking komen.

N O T E N :

1. Ad Otten, De Rips en de Beek, Gemerts Heem Jrg.22,1980,4,p.112.
2. J.Bon, Hydrologische veldkenmerken langs de westflank van de Peelhorst, Geografisch Tijdschrift, nov.1972, p.413 fig.2.
3. Dr.H.Knippenberg, "De Rips", Brabants Heem,1956,p.19. en Ad Otten, De Rips en de Beek, Gemerts Heem, Jrg.22,1980,4,p.117.
4. Dr.J.de Vries, Etymologisch Woordenboek, Utrecht,1959,p.205.
5. Ad Otten, De Rips en de Beek, Gemerts Heem, 1980,4,p.116.
6. Dr.J.de Vries, Etymologisch Woordenboek, 1959, p.132.